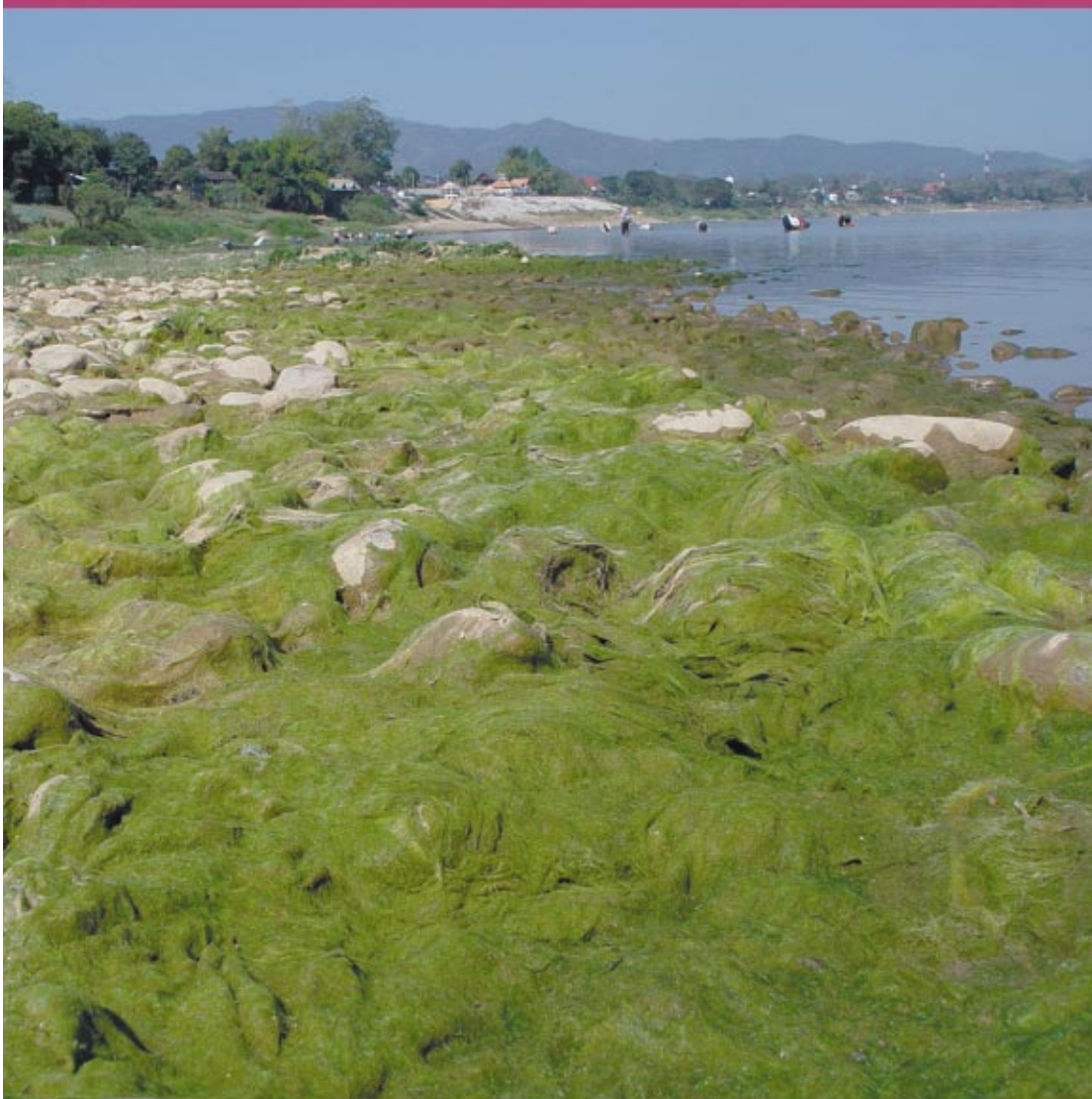

ผลกระทบจากการพัฒนา
แม่น้ำโขงตอนบน

ผลกระทบจากการพัฒนา แม่น้ำโขงตอนบน

โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่ดำเนินในแม่น้ำโขงตอนบนที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์และชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขงบริเวณพรมแดนไทย-ลาวตอนบนมี ๒ โครงการ คือ

๑) โครงการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำล้านช้างหรือแม่น้ำโขงตอนบนในยูนนาน ประเทศจีน โดยจีนสร้างเขื่อนเสร็จไปแล้ว ๒ เขื่อน คือ เขื่อนมันหวาน เริ่มทำการผลิตไฟฟ้าเมื่อปี ๒๕๓๙ และเขื่อนต้าเจาซานที่เพิ่งเริ่มทำการผลิตไฟฟ้าเมื่อปีที่ผ่านมา ส่วนอีก ๒ เขื่อนกำลังก่อสร้าง คือ เขื่อนเซียวหวาน ซึ่งหากสร้างเสร็จจะเป็นเขื่อนที่สูงที่สุดในโลกเขื่อนหนึ่ง คือ มีความสูงเกือบ ๓๐๐ เมตร และเขื่อนจิงหง ตั้งอยู่ใกล้เชียงรุ่ง เป็นเขื่อนที่อยู่ใกล้สามเหลี่ยมทองคำมากที่สุด

นอกจากเขื่อนข้างต้นแล้ว บริษัทเอกชนของจีนยังทำการศึกษาโครงการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงสายหลักอีกถึง ๑๑ เขื่อน หากสร้างทั้งหมดจะมีเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงสายหลักถึง ๑๕ เขื่อน

๒) โครงการระเบิดแก่งเพื่อการเดินเรือเชิงพาณิชย์จากซือเหมาถึงหลวงพระบาง โครงการนี้ดำเนินการโดยรัฐบาล ๔ ประเทศ คือ จีน พม่า ลาว และไทย ภายใต้การนำของจีน

ในช่วงปี ๒๕๔๔-๒๕๔๗ จีนได้ดำเนินการระเบิดแก่งทั้งหมดในแม่น้ำโขง ตั้งแต่ได้เขี่ยร่องลงมาตามแนวพรมแดนพม่า-ลาว จนแล้วเสร็จ และยังได้ดำเนินการสร้างคันกันน้ำเพื่อบังคับน้ำที่แก่งไคร้ จนกระทั่งเรือขนาด ๓๐๐ ตัน สามารถเดินทางมาถึงเชียงแสนได้

๑. ผลกระทบจากการระเบิดแก่งและเขื่อนจีน

โครงการทั้งสองส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์และชุมชนที่พึ่งพาแม่น้ำโขงอย่างรุนแรง โดยเฉพาะการลดลงของระดับน้ำต่ำสุดในฤดูแล้งนับแต่เริ่มมีการสร้างเขื่อนมันวาน ความรุนแรงของปัญหาที่มากขึ้นในช่วงของการระเบิดแก่งแม่น้ำโขง เพราะไม่เพียงแต่ระดับน้ำลดลงเท่านั้น แต่ยังทำให้การขึ้น-ลงของน้ำโขงผิดปกติ เนื่องจากมีการควบคุมน้ำเพื่อทำการระเบิดแก่งและสร้างคันกันน้ำ งานวิจัยจาวบ้านพบความเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์แม่น้ำโขงอย่างชัดเจนจากการดำเนินการทั้งสองโครงการ โดยพบว่า แม่น้ำโขงเกิดการทับถมของตะกอนทรายและการเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหลของน้ำและร่องน้ำ

- การทับถมของตะกอนทราย

การทับถมของตะกอนทรายเห็นได้อย่างชัดเจนในบริเวณคกซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยที่สำคัญของปลาในฤดูน้ำลด โดยตะกอนทรายเข้าทับถมจนคกตื้นเขินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เช่น บริเวณคกหลวงซึ่งเป็นคกขนาดใหญ่ที่อยู่ติดกับฝั่งลาวในเขตอำเภอเวียงแก่น คกสองห้อง คกปากทึน คกเก้าเตือ คกส่วย คกปวก

การที่คกถูกทรายทับถมหมายถึงการที่ระบบนิเวศน์ที่สำคัญของแม่น้ำโขงที่เป็นที่อยู่อาศัยของปลาถูกทำลาย ทำให้คกหาปลาได้น้อยลง หรือบางคกไม่สามารถหาปลาได้

ทองพัน ดวงริตา คนหาปลาบ้านห้วยลึกอาศัยหาปลาในบริเวณคกหลวงมานานกว่า ๒๐ กว่าปี กล่าวว่าไม่เคยเห็นคกหลวงจะตื้นเขินอย่างนี้มาก่อน ตื้นเขินจนมีแต่ทรายไม่มีน้ำ ในฤดูแล้งใช้หาปลาไม่ได้เลย

ขณะที่ระบบนิเวศน์แบบดอนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทิศทางการไหลของน้ำและกระแสที่เขี่ยขึ้นในฤดูน้ำหลาก ทำให้เกิดการกัดเซาะดอนทรายซึ่งใช้เป็นพื้นที่เกษตรริมโขง พื้นที่ดอนบางที่มีขนาดเล็กลง บางที่หายไปทั้งดอน เช่น

ดอนมะเต้าที่บ้านดอนที่ เป็นต้น

- การพังทลายของตลิ่ง

การพังทลายของตลิ่งเกิดจากกระแสน้ำได้เปลี่ยนทิศทางการไหลพุ่งเข้าทำลายตลิ่ง ชาวบ้านได้สังเกตเห็นว่า ความเร็วของกระแสน้ำได้เพิ่มขึ้นต่างจากในอดีตที่ผ่านมา พื้นที่ที่ได้รับความเสียหายมีทั้งที่อยู่อาศัย ที่สาธารณชนของหมู่บ้าน และพื้นที่เพาะปลูกพืชผักกรรมฝั่งของหมู่บ้านได้รับความเสียหาย หลายหมู่บ้านที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขงต้องประสบกับปัญหานี้ เช่น บ้านแซว บ้านปงของ บ้านสวนดอก บ้านสบยาบ อำเภอเชียงแสน บ้านดอนที่ บ้านผากูป บ้านเมืองกาญจน์ บ้านดอนมหาวัน บ้านปากอิง อำเภอเชียงของ บ้านแจ่มป่อง บ้านห้วยลึกอำเภอเวียงแก่น

- การลดลงของโกและพรรณพืชอาหาร สบู่ไฟ

การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์แม่น้ำโขงได้ส่งผลกระทบต่อโก แม่น้ำโขงเนื่องจากโกเป็นพืชที่มีความอ่อนไหวต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก คือ ลักษณะการเกิดขึ้นของโกโดยส่วนมากโกจะเกิดที่ระดับน้ำลึกไม่เกิน ๔๐-๔๕ เซนติเมตร น้ำต้องใสสะอาดและแสงแดดส่องถึง

งานวิจัยชาวบ้านพบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ บริเวณหาดหินซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดโกมีตะกอนทรายทับถม ขณะที่น้ำโขงขุ่นข้น ทำให้โกไม่เกิดที่สำคัญก็คือ การที่ระดับน้ำยังขึ้น-ลงผิดปกติทำให้โกที่เกิดขึ้นมาใหม่ได้เพียงแค่วันสองวันต้องจมน้ำหรือไม่ก็แห้งตายหมด

ส่วนโกที่ยังพอเก็บได้คุณภาพก็ไม่ดี เพราะน้ำที่ขุ่นข้นจากตะกอนทรายพัดมาติดกับโกทำให้ล้างออกยาก

งานวิจัยชาวบ้านพบว่า การที่โกลดจำนวนลงแล้วทำให้ช่วงระยะเวลาในการเก็บโกสั้นลงกว่าเดิม จากที่เคยเก็บได้ ๔-๕ เดือนก็เก็บได้เพียงเดือนเดียวเท่านั้น

ฉวีวรรณ พวงสมบัติ กลุ่มแม่บ้านหาดไคร้ที่รวมกลุ่มกันทำโกแผ่นและโกชำขายจนเป็นสินค้าที่ขึ้นชื่อของอำเภอเชียงของเล่าให้ฟังว่า “ในอดีตแม่หญิงหาดไคร้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่หรือสาว ๆ พอถึงช่วงน้ำลดจะมาหาเก็บโกบริเวณท่าวัดหาดไคร้เพื่อนำไปประกอบอาหารและขายเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว โโกที่เกิด

บริเวณท่าวัดหาดไคร้จะมีจำนวนมากที่สุดในเขตอำเภอเชียงแสนถึงอำเภอเวียงแก่น ทำให้มีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาเก็บโก รวมถึงชาวลาวจากเมืองห้วยทราย”

“เวลาไปเก็บโกก็จะไม่เหมือนกัน บางคนจะไปหาเวลาเดียว บางคนตื่นมาก็ไปหาเก็บเลย แต่ส่วนใหญ่จะออกเก็บในช่วงเช้าและบ่าย ช่วงเช้าเริ่มตั้งแต่ตี ๔ - ๕ ก็ออกเก็บโกแล้วจะกลับบ้านก็ประมาณ ๘ โมงเช้า และนำโกที่เก็บได้มาบាយ (แม่) บนตับหญ้าคาเพื่อตากแดด จากนั้นประมาณบ่าย ๒ ถึงบ่าย ๓ ออกไปเก็บโกอีกครั้ง กว่าจะกลับก็ประมาณ ๕ โมงเย็นเพื่อนำโกมาตาก ตอนกลางคืนจึงค่อยเก็บ และนำมาตากอีกทีในตอนเช้า เป็นเช่นนี้จนกว่าจะหมดฤดูของโก”

“แต่หลังจากมีการระเบิดแก่งแม่น้ำโขงตอนบน โโกที่เกิดบริเวณท่าวัดหาดไคร้เริ่มลดจำนวนลง บางปีก็ไม่มีโกให้เก็บเลย อีกทั้งระยะเวลาที่เก็บโกก็สั้นลง อย่างปีที่แล้ว (๒๕๖๒) น้ำโขงใสขึ้นมาหน่อยพอที่จะให้เก็บโกได้ แต่ก็เพียงแค่ ๓๐% เมื่อเทียบกับก่อนการระเบิดแก่ง

นอกจากโกแล้ว นักวิจัยชาวบ้านกลุ่มพรรณพืชยังพบว่า ในช่วงระยะเวลา ๕-๖ ปีที่ผ่านมาพันธุ์พืชที่พบในแม่น้ำโขงเริ่มลดจำนวนลงหรือบางชนิดที่เคยอยู่ในบริเวณแม่น้ำโขงเป็นจำนวนมากก็เหลือให้เห็นน้อยลงมาก

ต้นจ๊วเป็นพืชชนิดหนึ่งที่แต่ก่อนสามารถพบเห็นได้ง่ายตามริมฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว แต่จากการพังทลายของตลิ่งและความแรงของน้ำโขงที่มากัดเซาะตลิ่ง อีกทั้งระดับน้ำที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วก็เป็นส่วนทำให้ตลิ่งพังทลายลงจนทำให้ต้นจ๊วที่ขึ้นอยู่ตามริมฝั่งโค่นลงด้วย ต้นจ๊วเหล่านี้ชาวบ้านจะเก็บดอกมาตากแห้งเก็บไว้ใส่แกงทำอาหาร หรือเก็บไว้ทำน้ำจิ้มกินกับขนมจีน บางส่วนที่เหลือก็เอาไปขาย

พันธุ์พืชชนิดอื่นๆ ที่ลดจำนวนลงเหลือให้เห็นเพียงเฉพาะบางจุด เช่น ต้นไคร้ นวลที่ปัจจุบันมีขึ้นชุกชุมเพียงบริเวณกว๊านปากอิง หรือต้นไคร้หางนาคที่สำรวจพบเพียงที่ผาฟ้าที่เดียวเท่านั้น

พันธุ์พืชต่างๆ ที่มีอยู่ในระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำโขงคือพืชผักที่ชาวบ้านนำมาเป็นอาหาร ยาสมุนไพร เครื่องใช้ไม้สอย รวมถึงของเล่นเด็ก ล้วนแล้วแต่ไม่ต้องเสียเงินซื้อหามา การลดลงของพรรณพืชจึงเท่ากับว่าเป็นการทำลายแหล่งอาหารและแหล่งหากินของชาวบ้านตลอดสองฝั่งแม่น้ำโขง ทำให้ชาวบ้านต้องพยายามหาเงินหรือหาอาชีพใหม่เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายด้านอาหารและเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว

การหายไปของพรรณพืชจึงเท่ากับเป็นการทำลายความมั่นคงทางอาหาร และสุขภาพะ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน นั้นหมายถึงการทำลาย การพึ่งพาตนเองของชุมชนนั่นเอง

- พลกรรภูวณอพิณสุปลาและการหาปลา

การสร้างเขื่อนมันววนและการระเบิดแก่งแม่น้ำโขงที่ทำให้น้ำโขงขึ้นลง ผิดปกติ ได้ทำให้เกิดผลกระทบต่อปลาในแม่น้ำโขงและคนหาปลาอย่างรุนแรง โดยเฉพาะผลกระทบจากการขึ้นลงของน้ำไม่ปกติ

งานวิจัยชาวบ้านพบว่า การที่ระดับน้ำโขงขึ้นลงไม่ปกติทำให้ปลาไม่เดินทาง ออกหากินและเดินทางไปวางไข่ ทำให้คนหาปลาจับปลาได้น้อยลง ตัวอย่างเช่น ปลาสร้อยที่ชาวบ้านใช้ทำปลาร้าและเคยมีชุกชุม ปัจจุบันไม่พอพวยพขึ้นตามปกติ และมีจำนวนน้อยมากที่อพยพขึ้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ปลาหวาน ปลาขอน ในอดีตการไหลมองของคนหาปลา จะใช้มองตา ๓.๕ เซนติเมตรไหลในช่วงน้ำเริ่มขึ้นปลายเดือนเมษายน ปลาหวาน ปลาขอน จะติดมอที่ไหลประมาณ ๑ รอบ ได้ปลารวมกันไม่ต่ำกว่า ๔-๕ กิโลกรัม แต่ปัจจุบันไหลมอง ๑ รอบ ได้ปลาหวานปลาขอนรวมกัน ๔-๕ ตัวก็ถือว่าได้ปลา เยอะแล้ว

สถานการณ์การลดลงของปลาไม่เพียงแต่จะเกิดขึ้นกับปลาดังกล่าวข้างต้น เท่านั้น แต่รวมถึงปลาทุกชนิดที่อยู่ในแม่น้ำโขง

ลุงรุส วงโกฏศ์ คนหาปลาบ้านดอนที่กล่าวไว้ว่า “๑๐ ปีที่แล้วแม่น้ำโขงปลา มีเยอะ ออกหากินปลาตอนไหนก็ลงไปหา เวลาออกไปทำไร่ตอนเช้าก็เอาเบ็ดใส่เหยื่อ เสียบทิ้งไว้ ตอนใกล้เที่ยงก็ไปใจ (กลับไปเก็บเบ็ด) ก็จะได้ปลามาทำกิน หรือไม่ก็ เอาแหไปหว่านสักสองสามครั้งก็ได้ปลาพอกินสำหรับกับข้าวตอนเที่ยงได้อย่าง สบาย”

ลุงรุส ยังเล่าว่า “เมื่อก่อนใส่เบ็ด ๕๐ อัน ก็จะได้ปลา ๕๐ ตัว บางครั้ง ตัวเล็กก็ปล่อยลงน้ำไม่เอามากิน เลือกกินเฉพาะตัวใหญ่ แต่ทุกวันนี้ อยากได้ปลา ๑๐ ตัว ใส่เบ็ดเป็น ๑๐๐ อัน ไม่มีทางที่จะได้ปลาถึง ๑๐ ตัวแน่นอน”

- พลกระทบทางเศรษฐกิจสังคมของคนหาปลา

ในช่วงที่มีการระเบิดแก่งแม่น้ำโขงเมื่อ ๓ ปีที่ผ่านมา นักวิจัยชาวบ้านระบุว่า กระแสน้ำในช่วงดังกล่าวไหลช้าลง ทำให้การไหลมอมของคนหาปลาลำบากมาก ปกติการไหลมอมจะอาศัยร่องน้ำที่น้ำไหลแรงเพื่อให้ความเร็วของมอมพอดีกับการจับปลาได้ เมื่อปลามาชนมอมก็จะทำให้ปลาติดมอมได้ง่าย หลังจากกระแสน้ำไหลช้าลงส่งผลให้ความเร็วของมอมช้าลงตามกระแสน้ำ เมื่อปลามาชนมอมก็ติดหลุดออกไปได้

ในพื้นที่ลั้งของคนหาปลาแต่ละที่ไม่ว่าจะเป็นที่เนินหรือทรายจะมีความเรียบของพื้นน้ำที่สม่ำเสมอและส่วนใหญ่มีร่องน้ำเดียวจึงทำให้สามารถจับปลาได้ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ได้น้ำที่เป็นลั้งหาปลาของชาวบ้านไม่ราบเรียบสม่ำเสมอเกิดสันดอนหิน และสันดอนทรายขึ้นมาใหม่ บางพื้นที่ก็แบ่งเป็นสองร่องน้ำจึงทำให้หาปลาลำบากและหาปลาได้น้อยลง

การขึ้นลงของน้ำไม่ปกติก็มีส่วนให้ชาวบ้านไม่สามารถใช้เครื่องมือจับปลาได้เช่นกัน เช่น เบ็ดที่ปักไว้อาจเปลี่ยนเป็นอยู่เหนือน้ำหากว่าระดับน้ำลดลง

ที่สำคัญก็คือ การขึ้น-ลงของน้ำไม่ปกติทำให้ปลาไม่อพยพตามฤดูกาล คนหาปลาจึงไม่สามารถใช้ความรู้ท้องถิ่นในการคาดการณ์การอพยพของปลาได้

ผลกระทบที่ตามมาก็คือ คนหาปลาหาปลาได้น้อยลง คนหาปลาบ้านปากอิงระบุว่า การผันผวนของกระแสน้ำและระดับน้ำทั้งในช่วงฤดูแล้งและฤดูฝน ทำให้จำนวนปลาที่จับได้ลดลงถึงร้อยละ ๕๐ ทำให้คนหาปลาหลายคนต้องเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นหรือต้องออกไปทำงานต่างถิ่น เพราะไม่สามารถยึดการหาปลาเป็นอาชีพหลักได้อีกต่อไป จำนวนเรือหาปลาที่เคยมีประมาณ ๗๐-๘๐ ลำ ได้ลดลงเหลือเพียงประมาณ ๓๐ ลำเท่านั้น

การที่คนหาปลาหยุดหาปลานั้นเกิดขึ้นแทบทุกที่ตลอดสองฝั่งแม่น้ำโขง บางคนหาปลาหล่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัวมาตลอดชีวิตก็ต้องหันหลังให้แม่น้ำ เช่น ลุงเสาร์ ระวังศรี อายุ ๗๕ ปี คนหาปลาบ้านเวียงแก้ว ซึ่งหาปลาโดยตั้งเพิงพักหาปลาบริเวณผาพระเหนือบ้านเมืองกาญจน์ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีปลาลากหลายชนิดและชุกชุมเป็นอย่างมาก

ผลที่ตามมาก็คือ ระบบเศรษฐกิจที่ขึ้นอยู่กับ การหาปลาซบเซาลง ขณะนี้ราคาปลาแพงมากขึ้นเกือบเท่าตัวเนื่องจากหาปลาลำบากขึ้นทุกวัน

พ่ออินเขียน อ่อนคำเหลือง ระบุว่า “ในช่วง ๓ ปีมานี้ ตามจุดที่มีการซื้อขาย ปลาต้องเจียบเหงา บางวันปลาในตลาดแทบจะไม่มีวางขาย ราคาปลาที่ซื้อขายกัน ก็แพงขึ้นมาก อย่างปลาแซ่เมื่อ ๓ ปีที่ผ่านมาราคา กิโลกรัมละ ๑๔๐ บาท แต่ปีนี้ ในเดือนเมษายนปี ๒๕๔๗ กิโลกรัมละ ๒๕๐ ปลาคว่ำเมื่อก่อน กิโลกรัมละ ๑๒๐ บาท แต่ปัจจุบันราคา กิโลกรัมละ ๑๘๐ บาท”

ผลกระทบอีกประการก็คือ ชาวบ้านต้องงดจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้อง เช่น ประเพณีงานดอกบัวบาน งานบุญปลาสร้อยของบ้านดอนไซของ ส.ป.ป.ลาว ที่ปีนี้ (๒๕๔๗) ต้องงดเพราะไม่มีปลาสร้อยให้จับ

- ผลกระทบต่อการทำเกษตรริบโขง

เกษตรริมโขงมีความสำคัญต่อชาวบ้านทั้งในแง่ของความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ แต่การทำเกษตรริมโขงเริ่มประสบกับปัญหาตั้งแต่ ปี ๒๕๔๐ หรือ ๑ ปีหลังการสร้างเขื่อนมันวานเสร็จและเปิดใช้งาน

ประสบการณ์ของคนทำเกษตรริมโขงก็คือ ในฤดูแล้ง ระดับน้ำโขงขึ้นลง ไม่ปกติ ทำให้เกิดน้ำท่วมแปลงผักเป็นประจำ ปกติแล้ว คนทำเกษตรริมโขงจะเริ่มเพาะปลูกหลังน้ำลด และตามธรรมชาติแล้ว น้ำโขงจะไม่ขึ้นอีก แต่ในช่วงดังกล่าว เป็นต้นมา น้ำได้กลับมาท่วมอีก ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงที่ลงเมล็ดพันธุ์หรือกล้าไปแล้ว บางครั้งน้ำท่วมช่วงผักพร้อมที่จะนำไปขายส่งผลให้ผลผลิตมีคุณภาพต่ำ และขายไม่ได้ราคา

พื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมก็คือ ริมน้ำ ส่วนกลางดอนก็มีความเสี่ยงน้อยลง สภาพดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่ต้องแย่งพื้นที่ เพื่อให้ได้ที่ดินตรงกลางดอนทราย ซึ่งไม่เคยเกิดเหตุการณ์แบบนี้มาก่อน

นอกจากนั้น คนทำเกษตรริมโขงยังต้องสูญเสียที่ดินในการทำเกษตรริมโขง เนื่องจากดอนถูกน้ำกัดเซาะหายไป เกิดเป็นผาโผล่ขึ้นมาแทน เช่น ดอนมะเต้า ของบ้านดอนที่

ลุงช่วย รัตนะพันธ์ ชาวบ้านดอนที่เล่าว่า ก่อนปี ๒๕๔๐ ดอนมะเต้ามีดิน ปลูกแตงโม ๑๕-๑๘ ไร่ ทำรายได้ดีในฤดูน้ำลด แต่ในปี ๒๕๔๑ เป็นต้นมา ดอนมะเต้าพังทลายไปหลายส่วน จนกระทั่งปี ๒๕๔๕ ชาวบ้านต้องเลิกการปลูก แตงโมบนดอนแห่งนี้

ส่วนคนทำเกษตรริมโขงในเขตเวียงเชียงของ ต้องสูญเสียพื้นที่เกษตรริมโขง จากโครงการพัฒนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับก่อสร้างแนวคอนกรีตกั้นตลิ่งพัง และถนน เลียบริมแม่น้ำโขงเพื่อรองรับการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกที่เชียงของ

ในอดีตการปลูกผักริมโขงมีผู้ทำมากถึง ๗๕-๘๐ ราย แต่ในปี ๒๕๔๖ เป็น ปีสุดท้ายที่ในเขตเวียง อำเภอเชียงของได้ทำการเกษตรริมโขง เพราะผืนดินที่ปลูกผัก ถูกหน่วยงานราชการเวนคืนโดยไม่ได้รับเงินค่าชดเชยใดๆ ปัจจุบันมีผู้ปลูกผักริมโขง ในเขตบ้านหาดไคร้และบ้านสบสมอยู่เพียง ๔ รายเท่านั้น

สำหรับชาวบ้านแล้ว การขาดที่ดินทำเกษตรริมโขงนั้นหมายถึงการขาดรายได้ ของครอบครัว ทำให้ชาวบ้านที่ทำเกษตรริมโขงซึ่งส่วนใหญ่คือคนที่ไร้ที่ดินทำกิน ต้องดิ้นรนหาช่องทางทำมาหากินอย่างอื่นต่อไป

๒. พลกระทบหากมีการระเบิดแก่งบริเวณพรหมแดนไทย-ลาว

แม่น้ำโขงบริเวณพรหมแดนไทย-ลาวตอนบนที่มีระบบนิเวศที่หลากหลาย สลับซับซ้อนนั้นจะมีการระเบิดแก่งและปรับปรุงร่องน้ำเพื่อการเดินเรือเชิงพาณิชย์

บริเวณที่จะถูกระเบิดและปรับปรุงร่องน้ำในระยะแรกสำหรับเดินเรือขนาด ๑๕๐ ตัน คือ แก่งคอนผีหลงซึ่งรวมถึงผาต่างๆ ลงมาจนถึงผาฟ้า และการดำเนินการ ขั้นที่สองจะมีการระเบิดแก่งอีก ๗ แห่ง เพื่อให้สามารถเดินเรือขนาด ๓๐๐ ตันได้

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชาวบ้านมีข้อสังเกตว่า การดำเนินการระยะแรกนั้นจะ มีการระเบิดแก่งมากกว่าแก่งคอนผีหลง เช่น แก่งไก่อและแก่งช่องไซ เนื่องจากแก่ง ทั้งสอง เรือสินค้าขนาดใหญ่ขึ้นล่องผ่านยากกว่าแก่งคอนผีหลง

การระเบิดแก่งและปรับปรุงร่องน้ำบริเวณแก่งคอนผีหลงและแก่งต่างๆ บริเวณนี้จะทำให้เกิดผลกระทบตามมามากมาย สรุปได้ดังนี้

๑) ทำลายระบบนิเวศแม่น้ำโขงที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุด แห่งหนึ่งของแม่น้ำโขงตอนบน เนื่องจากการศึกษาวิจัยชาวบ้านพบว่าบริเวณนี้มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง คือ มีระบบนิเวศน้อยย้อยถึง ๑๑ ระบบ ที่เป็นแหล่ง อาศัยของปลาแม่น้ำโขง ๘๘ ชนิด มีพรรณพืชที่เป็นที่อยู่อาศัยหากินและวางไข่ของ ปลาและเป็นพรรณแม่น้ำโขงมากกว่า ๖๕ ชนิด และนกมากกว่า ๒๐ ชนิด

ที่สำคัญก็คือ แม่น้ำโขงบริเวณเหนือบ้านเมืองกาญจนขึ้นไปจนถึง บ้านแซว คือ บริเวณเดียวในแม่น้ำโขงที่ยังพบว่าปลาบึกเดินทางขึ้นมาวางไข่

การระเบิดแก่งและปรับปรุงร่องน้ำจึงอาจหมายถึงการทำลายแหล่งวางไข่แหล่งสุดท้ายของปลาบึก

การระเบิดแก่งแม่น้ำโขงจะทำให้เกิดการกรขึ้นลงของน้ำไม่ปกติ โดยเฉพาะในช่วงที่มีการระเบิดแก่งและปรับปรุงร่องน้ำที่จะต้องมีการควบคุมระดับน้ำให้ต่ำเพื่อให้สามารถระเบิดแก่งและปรับปรุงร่องน้ำ

ส่วนผลกระทบระยะยาว การระเบิดแก่งซึ่งเป็นคั้นบังคับน้ำตามธรรมชาติ อาจจะทำให้ร่องน้ำเปลี่ยนทิศ เกิดการพังทลายของชายฝั่งและสันดอนทราย และเกิดการทับถมของตะกอนเพิ่มขึ้น

๒) การทำลายระบบนิเวศน์และความหลากหลายทางชีวภาพของแม่น้ำโขง การขึ้นลงของน้ำไม่ปกติที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของปลา การทับถมของตะกอน การพังทลายของชายฝั่ง และการเปลี่ยนแปลงร่องน้ำ จะทำให้เกิดผลกระทบทางสังคมตามมามากมาย โดยเฉพาะชุมชนริมน้ำโขงทั้งผู้ที่ต้องพึ่งพาแม่น้ำเป็นหลัก ทั้งคนหาปลา เก็บไถ และทำเกษตรริมโขง และกลุ่มที่หาปลาเพื่อเลี้ยงชีพหรือเป็นรายได้หลักในช่วงที่ว่างหรือหลังจากการทำเกษตร

ผลกระทบนี้ หมายถึงการที่ชาวบ้านสูญเสียทรัพยากรที่ชุมชนเคยพึ่งพา ทั้งในมิติของความมั่นคงทางอาหารและสุขภาพ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม

๓. ผลกระทบจากการเดินเรือขนาดใหญ่

แม้ว่าปัจจุบัน ยังไม่ได้ระเบิดแก่งคอนผีหลงและแก่งอื่นๆ บริเวณพรมแดนไทย-ลาว แต่แม่น้ำโขงบริเวณพรมแดนไทย-ลาวก็ได้มีการเดินเรือซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อคนหาปลามานานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินเรือเร็วท่องเที่ยวระหว่างเชียงแสนกับหลวงพระบาง เนื่องจากเรือเร็วเสียงดังและทำให้เกิดคลื่นขนาดใหญ่ เช่นเดียวกับเรือสินค้าที่วิ่งระหว่างห้วยทรายและเชียงของกับหลวงพระบาง

คนหาปลาระบุว่า “เสียงและคลื่นจากเรือจะรบกวนการอพยพหรือการออกหากินของปลา ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนหาปลาจับปลาได้น้อยลง”

คนหาปลาหลายที่ที่ต้องหยุดหาปลาในตอนกลางวันเนื่องจากการรบกวนปลาของเรือเร็วและเรือสินค้าขนาดใหญ่ โดยหลักเลี้ยงลงหาปลาในตอนกลางคืนแทน

เสียงและคลื่นจากเรือใหญ่และเรือเร็วยังทำให้คนหาปลาเล็กใช้เครื่องมือหาปลาพื้นบ้านบางชนิด เช่น เบ็ดน้ำเต้า เพราะการใช้เบ็ดน้ำเต้าต้องอาศัยความเงียบและน้ำนิ่งปลาถึงจะกินเบ็ด

ในอนาคตหากมีการเดินเรือสินค้าขนาดใหญ่ของจีน เชื่อแน่ว่า การใช้เครื่องมือหาปลาในแม่น้ำโขงอาจจะลดน้อยลงอีกเพราะคนหาปลาเล็กใช้เครื่องมือหาปลานั้นหมายถึงการสูญเสียความรู้ท้องถิ่นที่มีค่าที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือหาปลาอย่างถาวร

นอกจากนั้น หากมีการเดินเรือขนาดใหญ่ของจีนลงมาจนถึงเชียงของ คนหาปลายังจะมีความเสี่ยงมากขึ้นเนื่องจากคลื่นเรือสินค้าของจีนมีขนาดใหญ่มาก

ประสบการณ์ของพ่อต๋น อินแก้ว คนหาปลาบ้านเมืองกาญจน์ก็คือ การเดินเรือสินค้าของจีนลงมาแย่งเชียงของในฤดูน้ำหลากเมื่อปี ๒๕๔๖ ได้ทำให้เกิดคลื่นขนาดใหญ่ ทำให้เรือหาปลาของพ่อต๋นจมถึงสองครั้ง เครื่องเรือเสียหาย ใช้การไม่ได้ แต่เหตุการณ์นี้ก็ไม่มีใครรับผิดชอบ ไปแจ้งความ ตำรวจก็ไม่รับแจ้ง

ดังนั้น จึงเชื่อได้ว่า หากมีการเดินเรือสินค้าขนาดใหญ่ของจีนอย่างจริงจัง หลังการระเบิดแก่งคอนผีหลง คนหาปลาก็จะมีความเสี่ยงสูงมาก และอาจจะทำให้ต้องเลิกหาปลาเช่นเดียวกับที่คนหาปลาแถบเชียงแสนเผชิญชะตากรรมนี้มาแล้ว

